

Nova provo

Organo de NOVO, Asocio por Komuna Ellaborado de Lingvo Internacia
Numero 1

Aŭgusto 1991

Vi havas en viaj manoj la unuan provaĵon de ideo kiu kuŝadis longe en la menso de ĝia preparinto. Temas pri longdaŭra eksperimento kiu celas trovi respondon al la demando, “Ĉu eblas atingi interkonsenton inter tiuj kiuj ial volas vidi ŝanĝon aŭ ŝanĝojn en la internacia lingvo Esperanto?” La pripensata rimedo por fari tiun eksperimenton estas dukolumna organo kun normala Esperanto en la dekstra kolumno, kaj reform-versio de la kontribuanto en la maldekstra. (Origine estis planate meti la reform-versiojn dekstren, sed posta konsidero sugestis ke estus pli taŭge kuraĝigi ties legadon per meto en la unuan lokon.) La celo de tia proceduro estas komune ellabori novan formon de lingvo internacia, kiu kontentigu la dezirojn de maksimumo de la partoprenantoj.

Estas al la nunaj partoprenantoj – tiuj kiuj provizis la jenajn kvar kontribuaĵojn – ke tiu ĉi unua numero estas principe celata. S-ro Edgecombe ne plu estos kun ni (bedaŭrinde), sed ni aliaj konsideru la opiniojn kaj proponojn esprimatajn en la sekvaj paĝoj, kaj daŭrigu la diskuton – pri la temoj enkondukitaj en tiu ĉi unua numero, kaj pri aliaj indaj kaj endaj je konsidero. Aliaj homoj kiuj volas eniri la diskuton, estu plene bonvenaj. Nur redaktu viajn prireformajn komentojn en la dukolumna formato montrita malsupre, kaj sendu ilin al Novo, Bajonetstraat 78, NL-3014 ZL Rotterdam, Nederlando.

1.) Por alproksimiĝi ol problemo komont reformi Esperanto on dev konvinki sin pri la maniero komont la lingvo povus pli sukcese disvastiĝi. On provis la “*pracelismo*”, peynoy (efortoy?) propagandi Esp. als efika, nun-ekzistanta lingva komunikil. Lo ne sukcesis. Nun on proponas naur “*raŭmismo*”: krei nova kulturo en Esp. ka iamaniere entuziasmigom la mondo. Ta ankaŭ ne sukcesom.

2.) Homoy nun lernas v uzas Esp. char lo ez facila v char homoy ofte hav natura deziro renkonti personoy aus otray kulturoy. En ta direkcio on dev pensi kam on vol reformi Esp. La problemo ez ke lo ne ez sufiche facila, v rilate al to, ke lo ne ez sufiche internacia.

3.) La celo dev ezi iant yene. La mondo kuntiriĝas. Europo de 1992, orienta Europo apertig as, vtp. La celo de Esp. dev ezi chefe en la konversacio. Du personoy kay lernis Esp. v

1.) Por alproksimiĝi al la problemo kiel reformi Esp. oni devas konvinki sin pri la maniero kiel la lingvo povas pli sukcese disvastiĝi. Oni provis la “*pracelismon*” – penojn propagandi Esp. kiel efektivan nun-ekzistantan lingvan komunikilon. Ĝi ne sukcesis. Nun oni proponas al ni “*raumismon*”: krei novan kulturon en Esp. kiu iel entuziasmigos la mondon. Tio ankaŭ ne sukcesos.

2.) Homoj nun lernas kaj uzas Esp. ĉar ĝi estas facila, kaj ĉar homoj ofte havas naturan deziron renkonti personojn el aliaj kulturoj. En ĉi-tiu direkto oni devas pensi kiam oni volas reformi Esp. La problemo estas ke ĝi ne estas sufiĉe facila, kaj, rilate al tio, ke ĝi ne estas sufiĉe internacia.

3.) La celo devas esti jene. La mondo kuntiriĝas: Eŭropo de 1992, orienta Eŭropo malfermiĝas, ktp, ktp. La celo devas esti ĉefe

ankau la angla v ankaŭ la franca, vtp. dev preferi parli Esp., ĉar lo ez pli facila v pli agrabla.

4.) La presita formo de'l lingvo dev ankaŭ altiri homoj ol lingvo. Lo dev ezi pli rekonebla, preskau ye la unua rogado por homoj kay konas europay lingvoj. En ta sfero vist [yist – kp. la rusa *yest*] la korelativay vortoj kay handikapas. On dev fari zayn pli similay ol europay lingvoj. *Komont* ez pli rekonebla chem [chem – kp. la rusa] *kiel* v *pro-ko* ez pli rekonebla chem *kial*.

5.) La lingvo dev ezi tom facila ke post tri au six au dek lecionoy lernanto povus diri multay ordinaray aferoy, sen eroroy. Se on havus multay zolkay personoy la mondo rekonus ke yist sufiche granda publiko ka kapablas uzi la lingvo, v multay instancoy komencom utiligi lo.

6.) La bazo dev ezi la nuna Esp., ĉar en lo trovas sin mult bonegay elementoy. Cetere, evra persono ka turnas sin proponi reformoy en Esp. dev komenci let deskuto kun diskuto pri la nunay avantag'oy de Esp., avantag'oy kay son multay. Mi ne far lo hir, ĉar mi ne vol trolongigi ta diskuto.

7.) Mi hav sperto en la instruado de Esp. La lernantoy – ankaŭ la plenkreskuloy, ankaŭ la infanoy – trovas en Esp. tro aferoy kay son ne sufiche simplay au kay son strangay. Por solvi zolkay problemoy on bezonas tempo, v zay ne pov alveni ol idealo de regi la esencoy de'l lingvo post kelkay pokay lecionoy. V zay quitas la klaso v la lingvo.

8.) Tre kurte mi citom hir la nolfacilajoy. Unue, la akuzativo: on dev forigi lo komplete (except kun la personay pronomoy, kompreneble). La troa kaj stranga uzo de'l adverb: pro-ko diri “*estas varme*” v ne “*estas varma*”? Pro-ko diri “*Mi vidos vin mardon matene*” anstataŭ “*Mi vidos vin mardo mateno*”? On dev changi la pleyparto de'l korelativoy vortoy por fari zayn pli internaciay.

9.) Mi pens ankaŭ ke on dev kurtigi la frazoy per la kurtigo de certay vortoy. Ekz., inter la korelativoy. Ekz., tre uzatay vortoy (verboy): *ez*, *hav*, *vol*, *dev*, vtp. Ekz., per la kunigo de certay prepozicioy kun la artikolo - *de'l*, *sul* (sur la), *ol* (al la), *nel* (en la - kp. la itala) vtp.

10.) Mi pens ke la kurtigo de'l frazoy ez tre grava. Mi naskig'is nel angla lingvo v mi konas la franca, v mi sav ke en Esp. la frazoy son tro longay. “*Kio estas ĉi-tio ĉi-tie?*” (10 silaboy).

buŝa, en la konversacio. Du personoj kiuj lernis Esp. kaj ankaŭ la anglan kaj ankaŭ la francan, ktp, devas preferi paroli en Esp., ĉar ĝi estas pli facila kaj pli agrabla.

4) La presita formo de la lingvo devas ankaŭ altiri homojn al la lingvo. Ĝi devas esti pli rekonebla, preskaŭ je la unua rigardo, por homoj kiuj konas eŭropajn lingvojn. En tiu sfero estas la korelativaj vortoj kiuj malhelpas. Oni devas fari ilin pli similaj al la eŭropaj lingvoj. *Komont* estas pli rekonebla ol *kiel*, kaj *pro-ko* estas pli rekonebla ol *kial*.

5.) La lingvo devas esti tiel facila ke post tri aŭ ses aŭ dek lecionoj lernanto povos diri multajn aferojn, sen eraroj. Se oni havus multajn tiajn personojn la mondo rekonus ke estas sufiĉe granda publiko kiu kapablas en tiu lingvo, kaj multaj instancoj komencus utiligi ĝin.

6.) La bazo devas esti la nuna Esp., ĉar en ĝi sin trovas multaj bonegaj elementoj. Cetere, ĉiu persono kiu turnas sin proponi reformojn en Esp. devas komenci sian diskuton kun priskribo de la nunaj avantaĝoj de Esp., avantaĝoj kiuj estas multaj. Mi ne faras tion ĉi-tie ĉar mi ne volas trolongigi la diskuton.

7.) Mi havas sperton en la instruado de Esp. La lernantoj – kaj la plenkreskuloj, kaj la infanoj – trovas en Esp. tro da aferoj kiuj ne estas sufiĉe simplaj aŭ kiuj ŝajnas strangaj. Por venki tiajn aferojn oni bezonas tempon, kaj ili ne povas alveni al la idealo de regi la esencojn de la lingvo post kelkaj malmultaj lecionoj, kaj ili forlasas la klason kaj la lingvon.

8.) Tre kurte mi citos la malfacilaĵojn. Unue la akuzativo: oni devas forigi ĝin komplete (escepte kun la personaj pronomoj, kompreneble). La troa kaj stranga uzo de la adverb: kial diri “*Estas varme*” kaj ne “*Estas varma*”? Kial diri “*Mi vidos vin mardon matene*” anstataŭ “*Mi vidos vin mardo mateno*”? Oni devas ŝanĝi la plejparton de la korelativoj por fari ilin pli internaciaj.

9.) Mi pensas ankaŭ ke oni devas kurtigi la frazojn per la kurtigo de certaj vortoj. Ekz., inter la korelativoj. Ekz., tre uzataj vortoj: *ez*, *hav*, *vol*, ktp. Ekz., per la kunigo de certaj prepozicioj kun la artikolo – *de'l*, *sul* (sur la), *ol* (al la), *nel* (en la – kp. la italan) ktp.

10.) Mi opinias ke la kurtigo de la frazoj estas tre grava. Mi naskiĝis en la angla lingvo kaj mi konas la francan, kaj mi trovas ke en Esp. la frazoj estas tro longaj. “*Kio estas ĉi-tio ĉi-tie?*” (10 silaboj). Angla: “*What's this here?*”

Angla: “*What’s this here?*” (3 silaboj). Hebrea: “*Ma ze po?*” (3 silaboj).

11.) On konfuzig’as fonetike inter *mi, vi, li, ni*. Mi proponas la jenajn pronomojn: *mi, vu, le, sha, lo; nau, voy, zay*. Rekta komplemento: *min, vun, len, shan, lon; naun, voyn, zayn*. Posesiva: *ma, may* (aŭ *mia, miay*), *vut* (aŭ *vuira, vutray*), *let, shat, lot, naut* (aŭ *nautra, nautray*), *voyt* (aŭ *voytra, voytray*), *zayt*. Malrekta komplemento: *mir, vur, ler, shar, lor, naur, voyr, zayr* (aŭ *al mi, al vu, vtp*).

12.) *Mal*. La *mal*-vortoj ne son fundamente malaj, sed on dev havi aparta formo por la plej ordinaraj vortoj. (Mi proponas *nol* anstataŭ *mal*. *Mal* signifus “malbona”.)

13.) On dev ekzameni la vorttrezoro v pliordigi lo. “*Mi petas*” (kp. la franca) v “*Mi fartas*” (kp. la angla) ne dev ezi en Esp. *Zay* signifas “furzi”. On bezonas bona vorto anstataŭ *pura*. Planko ne pov ezi “pura”. *Larg’a* hav nolsama signifo en la angla, la franca, v la hispana.

14.) Certe on dev forigi la supersignoj. Nur *g’* dev havi ia signo – ne gravas qua signo. *J* havus la saundo de *ĵ*.

15.) Evra ta resumig’as tom: la lingvo dev ezi pli simpla v menau “stranga”. Ez preskau nolposibla enigi zolkay reformoy en la lingvo. Evra reformul hav siay ideoy, v mult de *zay* ne plachom al otray personoy. Exz., se mi proponas dekdu reformoy v nayn plachas vur sed vu ez forte kontraŭ la tri otray vu luktom furioze kontraŭ ma tuta programo. On pov sukcesi nur se on have mult mono v on pov konduki longa kampanyo por la programo.

16.) Sed esperantistoy, kom konita, son sempre plenay ye espero. En to spirito mi skribas tay vortoy. Chu yist iuloy kay deziras koni la detaloy pri la changoy kay son priskribitay hir kurte?

Robert Ahlberg (Israelo)

Mia baja ideo pri internazia lingvo estas ke ni ne povas flankenmeti la ideojn de Z. kaj lian kreitaĵon. La internazia lingvo estonta baziĝos sur Esperanto, kaj nia propaĝando pri plibonigita IL povos konzerni nur esperantistoy car ni vidas yam ke la idealistoy estas vere malmultay kay nur se ni kapablos konvinki la esperantistoy pri la nezeso de la proponenday xangoy, ni havos xanzon por nia afero.

Alia baja ideo estas ke la xangoy ne devus esti multay, nome nur la strikte nezesay, sen

(3 silaboj). Hebrea: “*Ma ze po?*” (3 silaboj).

11.) Oni konfuziĝas fonetike inter *mi, vi, li, ni*. Mi proponas la jenajn pronomojn: *mi, vu, le, sha, lo; nau, voy, zay*. Rekta komplemento: *min, vun, len, shan, lon; naun, voyn, zayn*. Posesiva: *ma, may* (aŭ *mia, miay*), *vut* (aŭ *vuira, vutray*), *let, shat, lot, naut* (aŭ *nautra, nautray*), *voyt* (aŭ *voytra, voytray*), *zayt*. Malrekta komplemento: *mir, vur, ler, shar, lor, naur, voyr, zayr* (aŭ: *al mi, al vu, ktp*).

12.) *Mal*. La *mal*-vortoj ne estas fundamente malbonaj, sed oni devas ankaŭ havi apartan formon por la plej ordinaraj vortoj. (Mi proponas *nol* anstataŭ *mal*. *Mal* signifus “malbona”.)

13.) Oni devas ekzameni la vorttrezoron kaj pliordigi ĝin. “*Mi petas*” (kp. la francan) kaj “*mi fartas*” (kp. la anglan) ne devas esti en Esp. Ili signifas “furzi”. Oni bezonas bonan vorton anstataŭ *pura*. Planko ne povas esti “pura”. Ktp. *Larg’a* havas malsaman signifon en la franca, la angla, la hispana.

14.) Certe oni devas forigi la supersignojn. Nur *g’* devas havi iun ajn signon. *J* havus la sonon de *ĵ*.

15.) Ĉio ĉi-tio resumig’as tiel: la lingvo devas esti pli simpla kaj malpli “stranga”. Estas preskaŭ neeble enigi reformojn tiajn en la lingvon. Ĉiu reformemulo havas siajn ideojn, kaj multaj de ili ne plaĉos al aliaj personoj. Ekz., se mi proponas dek du reformojn kaj naŭ plaĉas al vi sed vi estas forte kontraŭ la tri aliaj, vi luktos furioze kontraŭ mia tuta programo. Oni povas sukcesi nur se oni havas multan monon kaj oni povas konduki longan kampanjon por la programo.

16.) Sed esperantistoy, kiel konate, estas ĉiam plenaj je espero. En tiu spirito mi skribas ĉi-tiujn vortojn. Ĉu estas iuj kiuj dezirus koni la detalajn de ĉi-tiuj kurtigitaj proponoj?

Robert Ahlberg (Israelo)

Mia baza ideo pri internacia lingvo estas ke ni ne povas flankenmeti la ideojn de Z. kaj lian kreitaĵon. La internacia lingvo estonta baziĝos sur Esperanto, kaj nia propaĝando pri plibonigita IL povos konzerni nur esperantistoy car ni vidas jam ke la idealistoy estas vere malmultaj kaj nur se ni kapablos konvinki la esperantistoy pri la neceso de la proponendaj ŝanĝoj, ni havos ŝancon por nia afero.

Alia baza ideo estas ke la ŝanĝoj ne devus esti multaj, nome nur la strikte necesaj, sen renversi

renversi cion. Tial estos pli facile ke ni venku nian batalon, cu inter la esperantistoy, cu en la estera mondo.

Tria mia ideo estas ke estus bone unue plibonigi la alfabeton, poste la gramatikon, kaj fine la vortaron, tial ke oni laboru lawxtupe.

Miay proponoy do ne estas okulfrapay. Mi provis skribi leteroy an nekonataj esperantistoy per mia plibonigita IL, kaj ciuy respondis trafe al mia letero. Tio signifas ke ili komprenis bonege cion, kvankam mi ne parolis pri la xangoy faritay nek esplikis igin.

Bedawrinde neniu demandis ion pri miay xangoy, aw diris ke igi estas pravigeblay.

Resumo de miay vidpunktoy rilate la faren-dajoy n aperos en venonta numero.

Pietro Dao (Italia)

Ghenerale . . . mi ne havas plendojn pri la konsisto kaj kunmeto de la lingvajho de Esperanto. . . . Mi opinias, ke ghi estas uzinda bonilo kaj en la praktiko kaj en la apliko.

Tamen, post serchi mian menson, mi povas diri ke ekzistas unu afero pri kiu mi sentas ke oni povus kun profito fari ion. Tiu temas pri ebla plibonigo de la ortografio de Esperanto.

Mi aludas al la uzado de cirkumfleksitaj literoj. Persone por mi ili ne estas ghenaj. Pro tio, ke antau jaroj mi havigis por mia skrib-mashino la necesajn supersignojn (ˆ) kaj (˘). Tamen, mi opinias, ke la malfaciloj kiuj estas kauzitaj por miloj de kompostistoy kaj presistoy tra la mondo povus esti forigitaj.

Anchorau mi memoras la malhelpon kiun mi mem spertis, antau multaj jaroj, kiam mi provis aranghi la presadon de Esperanto-tekstoy fare de ne-Esperantistaj presistoy.

Pri tiuj chapelitaj literoj, permesu al mi altiri vian atenton al la libro *Plena analiza gramatiko*, chapitro 1, sekcio 3, pagho 26. Tie, interalie, estas skribite, “Tial Zamenhof donis, jam en la ‘Unua Libro’, kaj oficialigis en la ‘Fundamento’ la permeson anstataugigi la supersignitajn literojn per la digramoj ch, gh, hh, jh, sh, kaj tute forlasi la supersignon de ŭ.”

Sekve, tio kion mi subtenas ne estas reformo en ia plena senco – fakte, ghi ja estas nenia reformo. Ghi nur estas la deziro vidi persistan emfazon en chiaj Esperanto-medioj interne de la movado pri la sekuraj eblecoj uzadi la literon *h* anstatau uzadi la cirkumflekson. Alivorte, kampanjo fare de la Ho-istoy por plena rekono de la mirinda Ho, savanto de la presistoy! . . .

ĉion. Tial estos pli facile ke ni venku nian batalon, ĉu inter la esperantistoy, ĉu en la ekstera mondo.

Tria mia ideo estas ke estus bone unue plibonigi la alfabeton, poste la gramatikon, kaj fine la vortaron, tial ke oni laboru laŭŝtupe.

Miay proponoy do ne estas okulfrapaj. Mi provis skribi leterojn al nekonataj esperantistoy per mia plibonigita IL, kaj ĉiuj respondis trafe al mia letero. Tio signifas ke ili komprenis bonege ĉion, kvankam mi ne parolis pri la ŝanĝoy faritaj nek eksplikis ilin.

Bedaŭrinde neniu demandis ion pri miay ŝanĝoy, aŭ diris ke ili estas pravigeblaj.

Resumo de miay vidpunktoy rilate la faren-dajoy n aperos en venonta numero.

Pietro Dao (Italia)

Ĝenerale . . . mi ne havas plendojn pri la konsisto kaj kunmeto de la lingvaĵo de Esperanto. . . . Mi opinias, ke ĝi estas uzinda bonilo kaj en la praktiko kaj en la apliko.

Tamen, post serĉi mian menson, mi povas diri ke ekzistas unu afero pri kiu mi sentas ke oni povus kun profito fari ion. Tiu temas pri ebla plibonigo de la ortografio de Esperanto.

Mi aludas al la uzado de cirkumfleksitaj literoj. Persone por mi ili ne estas ĝenaj. Pro tio, ke antaŭ jaroj mi havigis por mia skribmaŝino la necesajn supersignojn (ˆ) kaj (˘). Tamen, mi opinias, ke la malfaciloj kiuj estas kaŭzitaj por miloj de kompostistoy kaj presistoy tra la mondo povus esti forigitaj.

Anchoraŭ mi memoras la malhelpon kiun mi mem spertis, antaŭ multaj jaroj, kiam mi provis aranĝi la presadon de Esperanto-tekstoy fare de ne-Esperantistaj presistoy.

Pri tiuj ĉapelitaj literoj, permesu al mi altiri vian atenton al la libro *Plena analiza gramatiko*, ĉapitro 1, sekcio 3, paĝo 26. Tie, interalie, estas skribite, “Tial Zamenhof donis, jam en la ‘Unua Libro’, kaj oficialigis en la ‘Fundamento’ la permeson anstataŭigi la supersignitajn literojn per la digramoj ch, gh, hh, jh, sh, kaj tute forlasi la supersignon de ŭ.”

Sekve, tio kion mi subtenas ne estas reformo en ia plena senco – fakte, ĝi ja estas nenia reformo. Ĝi nur estas la deziro vidi persistan emfazon en ĉiaj Esperanto-medioj interne de la movado pri la sekuraj eblecoj uzadi la literon *h* anstataŭ uzadi la cirkumflekson. Alivorte, kampanjo fare de la Ho-istoy por plena rekono de la mirinda Ho, savanto de la presistoy! . . .

Lau mi, la ideo de la Hoistoj estus tute akceptebla fare de la ĝenerala Esperantistaro ĉar ĝi ne estas tro radikala. Ĝi estas tiel modera ke eĉ timemuloj ne fortimighus. Ili komprenus, ke la uzo de ho neniel estas deviga – nur ke la ho estas alternativo.

Oni lasu al la konservativuloj daŭre uzi la supersignojn, sed ili sciu kaj komprenu ke, tiamaniere, ili certe malhelpas la presistojn. Tial, ili malhelpas al Esperanto kaj ĝia antaŭeniĝo.

Notinde estas, ke en la jaro 1907 (!) la tradukisto E. Gasse uzis la Hoistan metodon kiam li presigis la libron *Vivo de Jesuo* de E. Renan. Tiu Sinjoro Gasse vere estis profeto sen rekonu en sia propra lando. Ni, posteuloj, sekvu ties ekzemplon. Ni arigu fortan Hoistaron kaj, kun batalkrio “ho, ho!”, ni marŝu antaŭen ĝis la fina hovenko! . . .

Do, fine sumante, mi multe dankas pro via afabla invito aktive partopreni vian projektotan reformadon sed bonvole permesu min malakcepti. Almenaŭ krom por la ĉi-menciita uzado de la litero ho. . . .

Pli ol tio, mi ne povas diri. Krom aldoni ke, pri la antaŭeniĝo de kompleksa afero kiel interlingvo, oni vere bezonas multe da pacienco kaj persisto. Estus nereale, atendi ke ĉiuj planoj iros glate kaj harmonie. Do, mi deziras al vi bonon kaj, plej precipe, grandan paciencon rekonante ke via plej grava barilo estos la homa apatio.

Basil Edgecombe (Britio)

*Ĝesperanto en sciencoj kaj teknikoj:
ĉu vana klopodo?*

Lastatempe oftidas artikoloj kaj diskutoj pri la nepra neceso por Ĝesperanto eniri la eksplode evoluantan mondon de sciencoj kaj teknikoj, kiun laŭ atesto de koncernaj statistikoj preskaŭ preŝkawa ŝenkonkurenca estras la angla lingvo.

La evidenta postresto de Ĝesperanto en tiu supere grava medio trovas sian kaŭzon, laŭ unuj en la manko de tiucelaj organizaĵoj, laŭ aliaj en la manko de taŭgaj terminaroj kaj fakverkoj, laŭ triaj en la manko de sufiĉaj monrimedoj, kaj laŭ kvaraj en ĝenerala malemo eliri la intiman etoson de la “interna ideo” regantan sur nivelo de individuaj amikecoj.

Sed ŝajnas al mi, ke tiu problemoj – kiu faridas tagon post tago pli akra kaj grava – radikas unuavice en nia lingvo mem, kaj nur duavice en la menciitaj mankoj pri kompilado, finantsado, publiksado, inĝenieroj, ks.

Laŭ mi, la ideo de la Hoistoj estus tute akceptebla fare de la ĝenerala Esperantistaro ĉar ĝi ne estas tro radikala. Ĝi estas tiel modera ke eĉ timemuloj ne fortimighus. Ili komprenus, ke la uzo de ho neniel estas deviga – nur ke la ho estas alternativo.

Oni lasu al la konservativuloj daŭre uzi la supersignojn, sed ili sciu kaj komprenu ke, tiamaniere, ili certe malhelpas la presistojn. Tial, ili malhelpas al Esperanto kaj ĝia antaŭeniĝo.

Notinde estas, ke en la jaro 1907 (!) la tradukisto E. Gasse uzis la Hoistan metodon kiam li presigis la libron *Vivo de Jesuo* de E. Renan. Tiu Sinjoro Gasse vere estis profeto sen rekonu en sia propra lando. Ni, posteuloj, sekvu ties ekzemplon. Ni arigu fortan Hoistaron kaj, kun batalkrio “ho, ho!”, ni marŝu antaŭen ĝis la fina hovenko! . . .

Do, fine sumante, mi multe dankas pro via afabla invito aktive partopreni vian projektotan reformadon sed bonvole permesu min malakcepti. Almenaŭ krom por la ĉi-menciita uzado de la litero ho. . . .

Pli ol tio, mi ne povas diri. Krom aldoni ke, pri la antaŭeniĝo de kompleksa afero kiel interlingvo, oni vere bezonas multe da pacienco kaj persisto. Estus nereale, atendi ke ĉiuj planoj iros glate kaj harmonie. Do, mi deziras al vi bonon kaj, plej precipe, grandan paciencon rekonante ke via plej grava barilo estos la homa apatio.

Basil Edgecombe (Britio)

*Esperanto en sciencoj kaj teknikoj:
ĉu vana klopodo?*

Lastatempe oftigas artikoloj kaj diskutoj pri la nepra neceso por Esperanto eniri la eksplode evoluantan mondon de sciencoj kaj teknikoj, kiun laŭ atesto de koncernaj statistikoj preskaŭ senkonkurenca estras la angla lingvo.

La evidenta postresto de Esperanto en tiu supere grava medio trovas sian kaŭzon, laŭ unuj en la manko de tiucelaj organizaĵoj, laŭ aliaj en la manko de taŭgaj terminaroj kaj fakverkoj, laŭ triaj en la manko de sufiĉaj monrimedoj, kaj laŭ kvaraj en ĝenerala malemo eliri la intiman etoson de la “interna ideo” regantan sur nivelo de individuaj amikecoj.

Sed ŝajnas al mi, ke tiu problemoj – kiu fariĝas tagon post tago pli akra kaj grava – radikas unuavice en nia lingvo mem, kaj nur duavice en la menciitaj mankoj pri kompilado, financado, publikado, inercio, ks.

En sia komenta fazo la genia kreaĵo de Zamenhof ja (tute prave) tselis la kutim-uzan lingvaĵon – por ebligigi senperan komunikadon inter ordinaraj homoj, trans landlimoj. Kaj poste, same prave la inventinto metis multan emfazon sur la produktado de beletro – por havigi al ĝi kulturen prestiĝon. Sed, koncerne al sciencoteknika vortkreado, Esperanto povas fakte oferti nur sian fifaman Dekkvinan Regulon kiu, mizere soleca kaj nespecifa, devas fronti la kolosan taskon trakti terminaron centmilible (jes tiel!) pli ampleksan ol la tuta fundamenta vortaro.

Neŝiĝ mirige do, ke ni povas dzis nun fari sur tiu vastega tereno nenion pli bonan ol papage kaj senorde el natsilingvaj vortaroj pruntepreni, pruntepreni, pruntepreni . . . Gramatikaj aw morfologiaj rilatoj (kunmetaĵoj, derivaĵoj) inter tiuj adoptitaj fremdvortoj, kiuj eventuale ankoraŭ klare rekonblas en la fontlingvo, same kiel enhavaj rilatoj (pens-asociigoj), tute perdidzas per la transiro en nian Internatsian Lingvon; des pli tŝar pro adaptaj bezonoj ili kutime riŝtevas eŝs ortografian kripligon. Rezulto de tiu tute naturalisma taktiko en nia vortaro: inundo kaj lavango de fremdvortoj tŝiuspecaj, ŝen tawga “travidebla” strukturidzo morfologia. Preŝipe en la sulko de la tŝion akaparanta informadiko, aktuale invadas nian lingvon (kaj aliajn lingvojn!) “belaj” anglismoj kiaj: *rikordaro, interfaco, kursoro, prompto, makro, karaktero, kompilero, datumo, softvaro, dezajni, lasera, modemo, stori, drajvo, procesoro, defaula, terminalo* . . .

Samideano G. Lagrange iam trafis komparis la nunan tutmondan lingvosituacion al trajno, kies lokomotivo estas la angla, kaj kies tute lasta vagono estas Esperanto. Tamen, dzuste tiu tŝi tute lasta vagono arogas al si la rolon de tutmonda interkomunikilo – la gvidanta lokomotivo – dum dzi fakte nur sklave obeas tŝiun movidzon kaj tŝiun eŝs plej kapritsan direktozandzidzon de la naturalisma trajno, ŝen iu ajn elmontro de propra volo aw propra identeco, kiu transirus la “tŝiutagan” aw la beletran kadron. Aw pli ekzakte: tion dzi provas fari tŝar en realo dzi ja tŝiel ajn sukcesas nur testudeteŝe postrampi la evoluon de sciencoteknika vortfarado en la mondo. En tiu perspektivo nia tŝiama kverelado, pri neologismoj por “mal-vortoj”, aspektas kiel farso aw infana ludeto.

Ŝe do nia Lingvo Internatsia povas oferti al la ŝentŝese kreskeganta amaso da fakuloj en la

En sia komenca fazo la genia kreaĵo de Zamenhof ja (tute prave) celis la kutim-uzan lingvaĵon – por ebligigi senperan komunikadon inter ordinaraj homoj, trans landlimoj. Kaj poste, same prave la inventinto metis multan emfazon sur la produktado de beletro – por havigi al ĝi kulturen prestiĝon. Sed, koncerne al sciencoteknika vortkreado, Esperanto povas fakte oferti nur sian fifaman Dekkvinan Regulon kiu, mizere soleca kaj nespecifa, devas fronti la kolosan taskon trakti terminaron centmilible (jes tiel!) pli ampleksan ol la tuta fundamenta vortaro.

Neŝiĝ mirige do, ke ni povas ĝis nun fari sur tiu vastega tereno nenion pli bonan ol papage kaj senorde el natsilingvaj vortaroj pruntepreni, pruntepreni, pruntepreni . . . Gramatikaj aw morfologiaj rilatoj (kunmetaĵoj, derivaĵoj) inter tiuj adoptitaj fremdvortoj, kiuj eventuale ankoraŭ klare rekonblas en la fontlingvo, same kiel enhavaj rilatoj (pens-asociigoj), tute perdiĝas per la transiro en nian Internatsian Lingvon; des pli ĉar pro adaptaj bezonoj ili kutime ricevas eĉ ortografian kripligon. Rezulto de tiu tute naturalisma taktiko en nia vortaro: inundo kaj lavango de fremdvortoj ĉiuspecaj, sen tauga “travidebla” strukturigo morfologia. Precipe en la sulko de la ĉion akaparanta informadiko, aktuale invadas nian lingvon (kaj aliajn lingvojn!) “belaj” anglismoj kiaj: *rikordaro, interfaco, kursoro, prompto, makro, karaktero, kompilero, datumo, softvaro, dezajni, lasera, modemo, stori, drajvo, procesoro, defaula, terminalo* . . .

Samideano G. Lagrange iam trafis komparis la nunan tutmondan lingvosituacion al trajno, kies lokomotivo estas la angla, kaj kies tute lasta vagono estas Esperanto. Tamen, ĝuste tiu ĉi tute lasta vagono arogas al si la rondon de tutmonda interkomunikilo – la gvidanta lokomotivo – dum ĝi fakte nur sklave obeas ĉiun movigon kaj ĉiun eĉ plej kaprican direktoŝanĝigon de la naturalisma trajno, sen iu ajn elmontro de propra volo aw propra identeco, kiu transirus la “ĉiutagan” aw la beletran kadron. Aw pli ekzakte: tion ĝi provas fari ĉar en realo ĝi ja ĉiel ajn sukcesas nur testudece postrampi la evoluon de sciencoteknika vortfarado en la mondo. En tiu perspektivo nia ĉiama kverelado, pri neologismoj por “mal-vortoj”, aspektas kiel farso aw infana ludeto.

Se do nia Lingvo Internacia povas oferti al la senĉese kreskeganta amaso da fakuloj en la

mondo nenion pli efikan ol simeskan imitadon de (preĉsipe) latina kaj angla terminaroj, akompanatan tsetere de atŝa sistema kripligo, tŝu ni do vere rajtas postuli kaj atendi ke ili ankaw amase akceptos dzin por siaj profesiaj bezonoj anstataw la anglan? Kia memtrompo! Anstataw akiri en tiu medio novterenon, ni idzas envere tŝiam pli akcesoraj sur la tutmonda teatropodio. Varbu dek inĝenierojn, la angla varbos tŝent. Pröduktu dek fakverkojn, la angla produktos mil.

Ekster nia movado, neniu sanmensa ŝpetsialisto do pretos *por siaj fakaj bezonoj* serioze deditsi tempön al nia lingvo, ŝe li aw ŝi multe pli bone kaj tuj-efike povas senpere lerni la originalan terminaron anglalingvan – kiu jam plene kaj komplete funkcias. Ja etŝ ŝe la angla postulas multe pli da tempo kaj energio; ja etŝ ŝe oni neniam kapablas regi dzin kiel denaskulo; ja etŝ ŝe la tradukproblemoj forglutas kapitalojn. Sendube, Esperanto estontetŝe ankoraŭ plu kapablos logi sentemajn homojn kaj idealistojn, kaj tiujn por kiuj lingvolernado estas iu sporto. Sed, fronte al la nuda kaj kruda realo de tiu tŝi senkompata epoko aktuala, dzi neniam suktesos atingi la alsopiratan “finan venkon” de oftsialigo.

Ne, mi ne ignoras la grandan propagandoforton, kiun povos havi la aplikoj de Esperanto kiel pontlingvo en permasina tradukado (DLT aw alia sistemo). Ja la suktesos de dzustej tiu plej elstara moderna atuto intime dependas de la kreado de profesii-nivelaj kaj detalegaj terminaroj el tŝiuj eblaj sferoj de stsientsoj kaj tekniko! Kaj siavitsje tiuj terminaroj povos realidzi – efike realidzi – nur ŝe ni disponos veran metodön por ilin kompili. Tian nomön la Dekkvina Regulo apenaw meritas, estante nur iu nespesifa printsipo dzenerala.

Estas ne per naiva imitado de originalaj vortmodeloj, nome per sensistema aplikado de Regulo 15, ke ni suktesos regi la informeksploödon en stsientsoj kaj tekniko, kvankam niaj stsientsistoj kaj organizaöoj (kia TEC) obstinas labori tŝiame kaj solje per tiu kameleona “ilo”! Kial do ne pripensi profunde tŝu tiu “strategio” de simpla prunteprenado el natsilingvaj ofertoj, estas vere pravigebla rigarde al la estontetso? Sen la apogo de firma tiutŝela regularo, oni ja kapablas nur ŝenfine diskutadi kaj votŝdonadi pri unuopaj terminoj, tŝiu fakulo law propra gusto, ŝen objektiva bazo por interkonsento. Per tia kompilada “sistemo” naturalisma, ni restos baraktantaj kontraŭ la

mondo nenion pli efikan ol simeskan imitadon de (preĉipe) latina kaj angla terminaroj, akompanatan cetere de aĉa sistema kripligo, ĉu ni do vere rajtas postuli kaj atendi ke ili ankaŭ amase akceptos ĝin por siaj profesiaj bezonoj anstataŭ la anglan? Kia memtrompo! Anstataŭ akiri en tiu medio novterenon, ni iĝas envere ĉiam pli akcesoraj sur la tutmonda teatropodio. Varbu dek inĝenierojn, la angla varbos cent. Produktu dek fakverkojn, la angla produktos mil.

Ekster nia movado, neniu sanmensa specialisto do pretos *por siaj fakaj bezonoj* serioze dediĉi tempön al nia lingvo, se li aŭ ŝi multe pli bone kaj tuj-efike povas senpere lerni la originalan terminaron anglalingvan – kiu jam plene kaj komplete funkcias. Ja eĉ se la angla postulas multe pli da tempo kaj energio; ja eĉ se oni neniam kapablas regi ĝin kiel denaskulo; ja eĉ se la tradukproblemoj forglutas kapitalojn. Sendube, Esperanto estonte ankaŭ plu kapablos logi sentemajn homojn kaj idealistojn, kaj tiujn por kiuj lingvolernado estas iu sporto. Sed, fronte al la nuda kaj kruda realo de tiu ĉi senkompata epoko aktuala, ĝi neniam sukcesos atingi la alsopiratan “finan venkon” de oficialigo.

Ne, mi ne ignoras la grandan propagandoforton, kiun povos havi la aplikoj de Esperanto kiel pontlingvo en permasina tradukado (DLT aŭ alia sistemo). Ja la sukceso de ĝuste tiu plej elstara moderna atuto intime dependas de la kreado de profesii-nivelaj kaj detalegaj terminaroj el ĉiuj eblaj sferoj de sciencoj kaj teknikoj! Kaj siavice tiuj terminaroj povos realiĝi – efike realiĝi – nur se ni disponos veran metodon por ilin kompili. Tian nomon la Dekkvina Regulo apenaŭ meritas, estante nur iu nespecifa principo ĝenerala.

Estas ne per naiva imitado de originalaj vortmodeloj, nome per sensistema aplikado de Regulo 15, ke ni sukcesos regi la informeksploödon en sciencoj kaj teknikoj, kvankam niaj sciencistoj kaj organizaöoj (kia TEC) obstinas labori ĉiame kaj sole per tiu kameleona “ilo”! Kial do ne pripensi profunde ĉu tiu “strategio” de simpla prunteprenado el naciilingvaj ofertoj, estas vere pravigebla rigarde al la estonteco? Sen la apogo de firma tiucela regularo, oni ja kapablas nur senfine diskutadi kaj voĉdonadi pri unuopaj terminoj, ĉiu fakulo laŭ propra gusto, sen objektiva bazo por interkonsento. Per tia kompilada “sistemo” naturalisma, ni restos baraktantaj kontraŭ la

informinundo dzis la Sankta Neniamo. Ektolokwas la konata eĝzemplo de «komputero, komputoro, komputilo», tamen tute ĝenerala notsiĝo kaj bonkonata vorto! En plej favora perspektivo, helpe de permaŝina traktado, ni sukcesos tiamaniere produkti nur gigantan «telefonlibron» de terminoj, tŝiuj unuope parkerendaj kaj izolite uzendaj, plene kontraŭ la spirito kaj strukturo de Esperanto.

Do, en nia novepoka situatsiĝo neĥsesegas fine malfermi la okulojn antaw la nuda vero, kiom ajn malagrable kaj elreviga dzi estu: en Esperanto (ankoraw) mankas struktura bazo por ellabori fakvortarojn. Kiel iam diris Lincoln: «Oni povas trompi multajn homojn dum kelka tempo, kaj kelkajn homojn dum longa tempo; sed oni ne povas trompi tŝiujn homojn la tutan tempon.» Espereble tiu maksimo aplikidzas ankaw al nia kolektiva memtrompo. (Konfesendas, ke ankaw la manko je absoluta preskriba aŭtoritato, kia estis Zamenhof, dolorĝe sentblas, sed pri tiu faktoro nun ne temas.)

La problemon kerne formulis la direktoro de la Terminologia Tsentro, R. Eichholz, jene: «ĉu internacia ne-reguleco aŭ ne-internacia reguleco?» (*Akademias Studoj* 1985). Mi ne dubas ke multaj samideanoj inter ni elkore aplaudos la unuan ebleton, tŝar por ili pleje gravas la Traditsio – alidire ilia emocio defendegata eŭropisma kutimaro.

Sed tamen devas ekzisti ankaw iom da voĉdonantoj por la dua ebleto, por kiuj pleje gravas la «fina venko» neĥsesĝe ligita al reformo. Se je kosto de nova skismo, nu tiam nova skismo! La trofeo indas la prezon. Flegi ambaw tŝelojn kune – konservema «interna ideo» kaj progresema «fina venko» – ja faridzis aktuale utopio, bedaŭrinde . . .

* * *

Mi esperas ke tiu tŝi artikolo vekos la konscion de almenaŭ kelkaj «dormantoj» (aŭ tŝu «blinduloj?»), por eventuala provo reagi al la granda defio de nia aktuala epoko, kaj transformi la tute lastan lingvovagonon en gvidantan lokomotivon.

“Cassandra” (Manuel Halvelik, Belgio)

Vancam eblin crei la subhocigitas literos uzitas en la supra contribuajo, i la g' en tiu de s-ro Ahlberg, la redactanto devan informi ce la cvanto de tias literos ciu le povan fabrici i meti en la uzatas alfabetos estan limigita.

informinundo ĝis la Sankta Neniamo. Elokventas la konata ekzemplo de «komputero, komputoro, komputilo», tamen tute ĝenerala nocio kaj bonkonata vorto! En plej favora perspektivo, helpe de permaŝina traktado, ni sukcesos tiamaniere produkti nur gigantan «telefonlibron» de terminoj, ĉiuj unuope parkerendaj kaj izolite uzendaj, plene kontraŭ la spirito kaj strukturo de Esperanto.

Do, en nia novepoka situacio necesegas fine malfermi la okulojn antaŭ la nuda vero, kiom ajn malagrable kaj elreviga ĝi estu: en Esperanto (ankoraŭ) mankas struktura bazo por ellabori fakvortarojn. Kiel iam diris Lincoln: «Oni povas trompi multajn homojn dum kelka tempo, kaj kelkajn homojn dum longa tempo; sed oni ne povas trompi ĉiujn homojn la tutan tempon.» Espereble tiu maksimo aplikigas ankaŭ al nia kolektiva memtrompo. (Konfesendas, ke ankaŭ la manko je absoluta preskriba aŭtoritato, kia estis Zamenhof, dolore sentblas, sed pri tiu faktoro nun ne temas.)

La problemon kerne formulis la direktoro de la Terminologia Centro, R. Eichholz, jene: «ĉu internacia ne-reguleco aŭ ne-internacia reguleco?» (*Akademias Studoj* 1985). Mi ne dubas ke multaj samideanoj inter ni elkore aplaudos la unuan eblecon, ĉar por ili pleje gravas la Tradicio – alidire ilia emocio defendegata eŭropisma kutimaro.

Sed tamen devas ekzisti ankaŭ iom da voĉdonantoj por la dua ebleco, por kiuj pleje gravas la «fina venko» necese ligita al Reformo. Se je kosto de nova skismo, nu tiam nova skismo! La trofeo indas la prezon. Flegi ambaŭ celojn kune – konservema «interna ideo» kaj progresema «fina venko» – ja fariĝis aktuale utopio, bedaŭrinde . . .

* * *

Mi esperas ke tiu ĉi artikolo vekos la konscion de almenaŭ kelkaj «dormantoj» (aŭ ĉu «blinduloj?»), por eventuala provo reagi al la granda defio de nia aktuala epoko, kaj transformi la tute lastan lingvovagonon en gvidantan lokomotivon.

“Cassandra” (Manuel Halvelik, Belgio)

Kvankam eblis krei la subhocigitajn literojn uzitajn en la supra contribuajo, kaj la g' en tiu de s-ro Ahlberg, la redactoro devas informi ke la kvanto de tias literoj kiun li povas fabrici kaj meti en la uzatajn alfabetojn estas limigita.